

בני מזרח, כמו כן הוא הכרח גדול להודיע חילופי מנהגי בני אשכנז ממנהגי מדינת פולין, שאם הרב לא רצה לבטל מנהגו מפני מנהג א"י, כ"ש שאין לבני אשכנז לבטל מנהגם מפני מנהג מדינת פולין. וכן כתב בתשובת מהר"ל בס' ק' בשם הרא"ש, שאין לבטל מסורת אשכנז בשביל שאר מדינות, כי התורה ירושה להם לאשכנזים מימות החורבן. ואפילו אם היו המסורות שקולין, אין לבטל מסורת מדינה זו בשביל מסורת מדינה אחרת אפי' באיסורי דרבנן וכ"ש באיסורי דאורייתא. והנה הרב עצמו לא כתב בהקדמת ספרו רק ממנהג בני מדינתו ולא זכר מנהג אשכנז כלל. ובהקדמת המגיה זכר בפירוש פולניא"ה רוסיא"ה פיה"ם מעררי"ן והרחיב עוד את הגבול וכתב: ובאולי בכל מקום, אשר תשיג לשון אשכנז בין היהודים. הרי שמסתפק אם הדברים מגיעים ג"כ לבני אשכנז אם לאו. אכן המדפיס הוסיף מדיליה והזכיר ג"כ אשכנז בפירוש בדף הראשון, כי עיני הקונים לעולם ישוטטו בתחלת הספר ובוהו הרבה לו קונים מכל המדינות. ואינו כן, כמו שאבאר אי"ה. ולהיות, כי מדינת פולין הוא ארץ מולדתי ונתגדלתי שם בין ברכי עקרי ראשי הישיבות שהיו אָז באותה המדינה ובפרט בישיבת הגאון המופלא מהר"ר שכנא ז"ל למדתי בזמן שלמד בו ג"כ הרב המחבר, באופן שמנהגי ארץ מולדתי עדיין חקוקה ומצויירת בלבי מגירסא דינקותא, וזה לי ג"כ כיו שנים שעמדתי בב' קהלות גדולות ווירמיש ורידבורג ושואף הולך הייתי תמיד ג"כ בקרית מלך רב ק"ק וורנקורט יע"א, ותמיד דרשתי וחקרתי ושאלתי היטב אחר מנהגי המדינה, באופן שגם מנהג אשכנז אינו נעלם ממני, על כן באתי הלום בעזרת האל, אשר לשמו הגדול אני נושא כונת לבי ועיוני.

י) ואתחיל ואומר, כי התמיה נשגבה מן הרב ז"ל מה שקבע עצמו לבדו לקבוע הלכה ולעשות מנהגים חדשים בדיני איסור והיתר ואפילו חכמי בני דורו לא צירף עמו. ואנו רואים, שאפילו חכמי משנה ותלמוד לא קבעו הלכה עד שנמנו וגמרו, ואין נעלם ממנו הא דכתוב בירושלמי פ' כל היר וז"ל: „ר' יוחנן ור"ל תמן ולא היה מצרף לון עמיה אמרין חכים הוא דפרולי חריפיה, חד זמן צרפין עמיה. אמר מה חמא רבי דמשגיח עלן יומא דין. אמר לון, ייתי עלי אם לא על כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי מרבי להלכה כשערת ראשי ולמעשה ג"פ. והך עובדא לא אתא קמיה אלא תרין יומיני, בגין כך צרפתין עמי". אם כן החכם המחבר הזה ג"כ אע"ג דודאי גם פרוליה חריפיה, מ"מ הגע בעצמך אם בכל דין ודין שכתב ראה הוא תחלה הלכה למעשה ג"פ, כי איני רואה ממנהגים או מהלכה למעשה שראה וקבל כי אם מעט מועיר, רק רובא דרובא אינו אלא מנהגים חדשים, שמיסד הוא במה שכתב „הכי נהוג“, ולא כתב: הכי נקטינן או הכי הלכתא. ונמצא לפי זה, שלאחר עשרים או שלושים שנה יהיה רוב דברי הספר הזה מנהג קבוע. וכבר ידעתי, שיש הפרש גדול בין דבר שמהמנהג בו להיתר ובין דבר שאיפסק בו הלכתא להיתר. כי צריכים אנו לקרב עצמנו אל המנהג בכל יכולתנו, אפי' בדבר שיש קצת להסתפק בו. כמו שכתוב בירושלמי: „אם הלכה רופפת בידך הנח להם לישראל דאע"ג דאינם נביאים — בני נביאים הם“. אבל ההלכה אינה ראויה על המנהג, שאם בא להחמיר כדברי היחיד מי ימחה בידו. על כן אני אומר, כי אפילו במקום שנקבל דברי הרב, לא נקבלם רק בתורת הלכה, לא בתורת המנהג. וכבר כתבתי לעיל דכחא דהיתרא היה עדיף ליה לרב המחבר ז"ל, ולכן דחק עצמו למצוא טעם להיתרא ומצא לו שני טעמים ואין דעתי נוחה בהם כלל, כמו שאבאר.

יא) הטעם הראשון הוא שמקיל בכמה מקומות משום הפסד מרובה או צורך גדול, כמו שכתב בדברי הקדמתו. וכבר כתב בתשובת מהר"ל, שעיקר טעמים הללו מפ"ק דנדה דף ז' ע"ב, דאמר התם: כדאי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. ופריך — מאי שעת הדחק: איכא דאמרי שנת בצורת, ואיכא דאמרי אפילו עובדא וחשו רבנן להפסידא לשהירות. הרי שלא חשש רק לשנת בצורת שהוא שעת הדחק להרבה בני אדם לא לאחד בלבד או בשביל הפסד קדשים, אבל לא בשביל הפסד חולין. גם הטעם של כבוד אורחים נראה, דלא שייך כ"כ עכשיו. כי רוב אורחים אינם ראויים לכבוד, גם הבעל הבית אינו שמח כנגדם, הלואי שלא יתחד בבואם לבית. וכן מהרא"י ז"ל לא הקיל לקמן בכלל ו' דין זה

רק לצורך סעודת מצוה, לא בשביל שאר אורחים. ומה שכתב, שכן מצינו ג"כ בקדמאי ובתראי שהקילו מפני הצורך, לא מפני זה נאמר שיש להקל בכל מקום. שהרי לא כתב הרב בסתם כל הדבר, כל מקום שהחמירו בו האחרונים ולא הראשונים יש להקל. אם כן גם מדברי הראשונים אין ללמוד, דשמא היכא דאיתמר איתמר, והיכא דלא איתמר לא איתמר. וגם אין ללמוד מדברי הראשונים דהם אמרו להחמיר והם אמרו ג"כ להקל. כמו שמצינו בכלל נ"ו בד"ן ב' גבי טיפת חלב שנפל ע"ג קדירה, שכתבו הפוסקים הקדמונים לאסור אף שלא כנגד הרוטב, וכתבו ג"כ, שיש להקל במקום הדחק כי הפה שאסר הוא הפה שהתיר. וכן כל מה שהחמיר הרב המחבר או שאר חכמי דורנו אין בידנו לבטל או אפילו להטיל תנאי בסברתם ולהקל במקום שאמרו האחרונים להחמיר. אפי' בדבר שהיה היתר גמור לבני דורות הראשונים, כבר נתחזק הדבר אצלם בודאי איסור, כמו שאבאר. ואפשר ג"כ, דטעם הפסד מרובה לא היה שייך רק לדורות הראשונים, לפי שהיו יראי חטא ולא היו חסים על ממונם במקום חשש איסור, אם לא בהפסד מרובה מאד. אבל עכשיו יש לחוש, שאם נתיר משום הפסד מרובה, יבאו להקל אף בהפסד מועט. וחששא כזו מצינו הרבה בספר הזה.

(י) ובהקדמת דבריו כתב, שלא התיר מטעם צורך או פסידא רק משום שהיתר גמור הוא, אלא שהאחרונים החמירו בו. ומשמע שבא לומר דבמקום שהחמירו בו הקדמונים אין להקל מטעמים הללו. וזה אינו. שהרי מצינו שמיקל אף במקום שהחמירו בו הראשונים, שהרי בכלל ב', גבי חתיכה שנתבלשלה בדמה, הניח הרב רוב דעות הפוסקים הקדמונים שהסכימו לאסור אותה חתיכה אפילו יש שם סמ"ך, וכתב דכדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. אע"ג שהסמ"ג וכמה פוסקים הראשונים מחמירים. נמצא, שדברי הרב סותרין דברי הקדמתו, שכתב דלא להתיר רק כשהוא היתר גמור ולא נקרא היתר גמור היכא דאסרוהו הפוסקים האחרונים, דלאו קטלי קניא באגמא הם. ויש מורים זוחי דעת, שרוצים לעשות מדרגות מדרגות בדיני א"ה ואומרים, שהכל לפי מה שמוזכר הדין או סברא היא אם בגמרא אם בדברי הפוסקים הקדמונים אם בדברי הפוסקים האחרונים, כך יש להקל או להחמיר. ולכאורה נראה שגם דעת הרב כן, שהרי בהקדמת דבריו מחלק ג"כ בין דברי פוסקים הקדמונים ובין הפוסקים האחרונים לענין הפסד מרובה, כמו שכתבתי. וכן לקמן בכלל ס"ח דין ד' מחלק ג"כ בין דברי הגאונים ובין דברי הפוסקים מסברת נפשנו. ורוב דברי א"ה כן הוא, דמה שהקילו בו הראשונים חששו האחרונים לאסור ונתחזק חששת האיסור ההוא, עד שקימו וקבלו עליהם על זרעם אחריהם, כמו שלא הקילו בחששת קמאי דקמאי, כך אנו אין לנו רשות להקל בקמאי וחשוב כודאי איסור. ומיהו דוקא לחומרא, אבל לקולא לא חשבינן כודאי איסור. שהרי לקמן בכלל ס"ח דין ד' כתב הסמ"ק, דעכשיו אסור למכור לגוי ביצים טרופות. ואם היה חשוב חומרא זו כודאי איסור א"כ היה מותר לקנות ביצים טרופות מן הגוים הואיל ואין לחוש עכשיו שהן של ישראל ומכרם לגוי, אלא ודאי לקולא לא חשבינן חומרת הפוסקים כודאי איסור. היתר הב' שלפנינו, שלפנינו ראה להקל בדבר שאינו אלא מנהג בעלמא, כמו שכתב בהדיא בכלל ג' דין א', ואין דבריו נכונים בזה. שהרי לקמן בכלל ד' דין א' אינו רוצה לחדש מנהג אפילו להחמיר, הואיל ונהגו להקל, כ"ש שאין לחדש מנהג להקל במקום שנהגו להחמיר, ולפעמים שיש ב' דינים, בכל חד וחד בפני עצמו נוהגים להחמיר, אבל כשיבואו ב' הדינים יחד דחק הרב להתיר, משום דתרי חומרא לא עבדינן. וכ"ז וכיוצא בו אינו אלא דברי הפשרה שעושה הרב לקיים המנהג במקצת ולבטלו במקצת. ואין דעתי נוחה בזה כלל, דמנהג אבותינו תורה ואין לזוז ממנו, אפילו במקום שיש מחלוקת ואנו ק"ל כנאן דאוסר חשיב ליה ודאי איסור. כמו שכתב בכלל ס"ב דין ג' וכן בכלל ד' דין ט' שכתב מהרי"א ז"ל, וזה לשונו: אמנם, אם נהגו בו איסור, אין להתיר להם. ומסתמא אינו ר"ל שנהגו בו ודאי איסור ע"פ חכם העיר, דפשיטא דכל חכם שהנהיג איסור בדבר אחד, כדי לעשות סיג לתורה, שבני עירו וכל אנשי גלילותיו חייבים לנהוג בו איסור הם ובניהם אחריהם, אפילו היכא דרבים חולקים עליו, כמו שכתב בתשובת הר"ב בסי' מ"ח. אלא מירי שנהגו בו איסור מחמת שלא נודע

להם מעולם לא איסור ולא היתר. אפילו הכי חשיב מנהג, ואין לשנותו בשביל המתירין שיש לו במקום אחר. וכן משמע בתשובת מהר"ל בס"י צ"ה, דדוקא לענין עוף הנאכל במסורת מסתפק שם, משום דאיכא למימר, דמה שלא אכלוהו שם אינו משום מנהג, רק משום שלא היתה הקבלה בידם להתיר עד עתה. אבל בשאר איסורין, מה שמנעו עצמם מפני שלא ידעו הלכה חשוב מנהג. אם כן הכי נמי, הואיל ומודה שנהגו בו איסור עד היום הזה, יש לחוש שחכם אחד קדמון הנהיג להם איסור בדבר. ולפחות נהגו בו איסור משום שלא נתברר להם הלכה, וזה חשיב מנהג, כדפי'. ולקמן בכלל פ"ה דין ד' כתב מן החומרא יתירא שנוהגים במדינתו בכיסוי הקדירה, וכתב שהוא סברא רחוקה ולא מצינו אותה סברא בשום ספר. ואפ"ה כתב, שאינו רוצה לשנות המנהג. וכן לקמן כלל ס"ב דין א' מיישב מה שנוהגים העולם לאסור ביצה שיש בה דם, וכל מקום שימצא בה אע"ג שחששא זו לא נמצא בשום ספר. ומיהו כל מנהג שתחלתו משום ספק, אע"ג דכבר פשט המנהג לאיסור, אינו אלא ספק איסור, כמו שמצינו לקמן גבי סרכא. ודי בזה ממה שראיתי להקדים, ומעתה נבוא שערי בתודה".

ההקדמה היקרה הזאת אינה דורשת ביאורים, כי היא נדרשת מאליה. אולם אנחנו מעוררים עוד הפעם את המעיין ע"ד מה שהחלטנו, שהרמ"א בפסקי הוראותיו היה באמת מן המקילים ולא (כמו שרגילים לחשוב) מן המחמירים. והרי מדברי הרב הזה, שהיה בן דורו וחברו של הרמ"א, יש חזק להחלטתי, שהרמ"א נחשב בדורו למקיל גדול. כי כל עיקרם של דברי המח' בהקדמתו ובחיבורו לא באו אלא בשביל ללמד קטיגוריא על הרמ"א "שהיה כחא דהיתירא עדיף ליה" והקיל בכמה איסורים ומנהגים.

ר' מרדכי יפה בעל ה"לבוש"

א.

כשאנו מגיעים לדור השני של התגלות השו"ע נפגוש בספר אחד נכבד מאד, שבכחו היה לעכב את מהלך התפשטות השו"ע בעולם... וביותר חשוב לעניננו הספר הזה במה שלא נעשה מתחלה לשם קנטור והתנגדות לשו"ע, כדרך שראינו במריבי השו"ע בדור הראשון, אלא אדרבה, הוא בא למלאות ולהשלים אותו, ובכ"ז כמו היה רב בשעתו לזעזע את חומת השו"ע ולהוריד אותו מגדולתו, אלא שלא גרמה השעה, וע"י השתלשלות הסבות שנראה עליהן להלך, קנה השו"ע את מקומו וזכותו ונצח את איש ריבו זה.

הספר הנכבד הזה הוא ספר "הלבוש" מאת הרב הגאון ר' מרדכי יפה. אולם בטרם נבוא לדבר על עצם תכונת הספר וסדר התפשטותו, נביא בקצרה את תולדות הרב הגדול הזה, שמקומו ניכר מאד בין חכמי פולניא⁽¹⁾.

(1) עי' "תולדות היהודים בפוֹן" מאת ה"ח פערלעס בנוגע לתולדותיו של בעל הלבוש.

ר' מרדכי יפה נולד במחצת הראשונה למאה השש עשרה במדינת באהמען. בנערותו למד תורה בישיבות הרמ"א והמהרש"ל (בקבלה היה תלמידו של הרב ר' מתתיה בן שלמה דיליקראטי) וחזר אח"כ לארץ מולדתו ויסד שם ישיבה בפ"ע, וכבר קודם שנת ש"כ היתה לו ישיבה מפוארה עם תלמידים רבים וחברים מקשיבים. אולם באותה שעה התחילו שם לרדוף ולנגוש את היהודים ולבסוף נגזר עליהם גירוש כללי ממדינה זו (ש"כ—שכ"א). גם ר' מרדכי יפה יצא בתוך הגולים ונדד לארץ איטליה. בארץ הזאת התממהה לא יותר מעשר שנים. ואחר כך חזר לפולין והיה רב בערי גראדנא, לובלין וקרעמניץ. בשנת שנ"ב, כאשר הרב הגאון מהר"ל מפראג יצא משם לפוזן, נתקבל הוא לרב בפראג ואח"כ בפוזן, כמה ארכו ימי שבתו בפראג ומתי יצא משם לפוזן, לא נודע לנו²). הוא נפטר זקן ושבע ימים בשנת שע"ב, והיה אחד מראשי ועד ד' הארצות, ולפי דעת אחרים (גראטץ) היה הוא גם ממסדי ועד ד' הארצות. שמו היה גדול מאד בכל המדינות, כי נוסף על גדולתו בתורה היה חכם גדול בכל החכמות. ספריו שחבר בפלוסופיא ובקבלה (לבד ספרי הלכות) הם: לבוש, אדר היקר על התכונה, לבוש, אור יקרות — הערות וחקירות על מורה נבוכים והלכות קדוש החודש להרמב"ם, לבוש, האורה על רש"י ומפרשיו, לבוש, אבן יקרה בחכמת הקבלה — פירוש לספר מהר"ם ריקאנטי, ולבוש, שמחה וששון — דרשות. אולם אנו אין לנו עסק כאן אלא בספריו ההלכתיים, היינו הלבושים על השו"ע, ותולדותיהם³).

כבר הוכחנו למעלה, שאת מסבות דרך ההפסקה בלימוד החכמים היה המצב החמרי. ומפני זה מובן, שר' מרדכי יפה, אשר חי בשעת חירום בארצו, היה קרוב בלבו לדרך המפסיקים, ועוד קודם שנתפשט ספר הביאה הוא לאחוזו בדרך הקיצור בלמודו עם תלמידיו, כדי לבוא אל מסקנת פסק ההלכה, והתרעם מאד על שנתרבו בדורו בעלי הפלפולים והחלוקים ומחברי ספרים שונים, וכך אחד בורר לו דרך בפני עצמו, כדי לעשות לו שם. „ראיתי עם ה' נפוצים על ההרים הרמים, כצאן בלי רועים, בלוי סחבות ושמלות קרועים וכו', ויאמרו איש אל אחיו, הבה נבנה לנו מגדל

(2) אלו דברי החכם פערלעס. אולם יש להוכיח, שבשנת שני"ט כבר היה בפוזן, לפי שבסדר הגט שלו בלבוש אה"ע סי' קכ"ו כתוב: „שנת ה' אלפים וג' מאות וחמשים ותשע לב"ע למנין שאנו מונין כאן בפוזן דמתקריא פוזנא", ולפי"ז היה אך שנים אחדות רב בפראג.

(3) כל ספריו, עשרה במספר, נקראים בשם „לבוש", עפ"י יחס מקרי של שמו מרדכי אל הפסוק: ומרדכי יצא בלבוש וגו', וקרא את ספריו ע"ש אלו הלבושים: מלכות, תכלת, חור וגו'.

ונעשה לנו שם כשם הגדולים אשר בארץ, רובם דברי התולים ותעתועים, למדו לשונם דבר שקר, מהפכים דברי אלהים חיים וכו' וקרעו התורה שהיא שמלתנו לי"ב קרעים..." כן הוא מתאונן בהקדמתו הראשונה לספרו לבוש אורח. ובאותה שעה נולד בקרבו הרעיון לחבר ספר הכולל כל דברי הפוסקים שקדמוהו ולהביא קץ למבוכת הספרים שנתרבו. כי גם הוא — מוסיף הוא לומר בהקדמתו — היה כאחד מהם בתוך ההפכה, אבל הסתער לבו בקרבו, כי ירא פן ח"ו תפוג תורת אמת ותבוא לידי שכחה. „בראותי שאין מי שימחה ביד דור תהפוכות מהבודדים בחדרי משכיתם לקבוע לעצמם בית המדרש כו' ואין מגמתם ותכליתם רק להונות הבריות להשיא להם בתם לאשה ולהפריז להם גדוניה ופרנסה... ע"כ אמרתי אכין לי עליה קיר קטנה לבית מדרש... ואמרתי טוב לי להפרד ולהפרש מדרכי קצת אנשי זמננו... ואמרתי אצא בו ידי חובתי בספר הזה לבוא בו אל סוף ותכלית ידיעת הדרך, אשר ציינתי ללכת בו כפי זמננו זה"... ובהיותו חושב מחשבות כאלו, לקבץ את כל אוצר התורה אל מרכז אחד, נתפרסם בארצות ההן ספר הב"י למהרי"ק. „ויהי כבוא הספר ההוא ראשונה בארצות האלו, שמחו עליו כל לומדי התורה וישא חן וחסד ויקר וגדולה בעיני כל רואיו, כי חשבוהו לקיצור כנגד ריבוי הספרים, ויגדלוהו כל חכמי הדור, כי ראוהו משביר בר לכל עמי הארץ, וינשאוהו על כל הספרים הפוסקים הראשונים אשר היו בידנו, כי הוא כולל דעת כולם. וגם אנכי הקטן בעניות הדעת ורך בשנים אז היה בעיני כמוצא שלל רב, חמדתי ואענדהו עטרות לראשי וחשקה נפשי בו מאד, בחרתי להנות בו והשלכתי את כל דברי הפוסקים אחרי גוי, אך ברוב הימים ראיתי והתבוננתי כי עדיין דרכו היא דרך ארוכה מאד, כי הוא ז"ל לרובב התפשטות שכלו הרב לעיין בו בנקלה, קראו הוא קצרה, אבל לנו העניים והאביונים בתורה עדיין ארוכה וארוכה היא, אז אמרתי אלך לי בעקביו וארשום לי קיצור הדינים עפ"י הסכמתו שכתב להשען על שלשה עמודי ההוראה ז"ל, אבל אסברם בטעמיהם בקיצור שאפשר, וזה החלי לעשות". ובכן נגש הוא אל המלאכה, לעשות קיצור מספר הב"י הארוך, שהוא ספר הכולל פסק ההלכה עם הסברת הטעמים, עפ"י פסק דינו של הב"י. אולם בגשתו אל המלאכה — מוסיף הוא לספר — נגזרה עליו אז גזירת גלות, ע"י הגירוש שהיה במדינת פיהם בשנת שכ"א, כמו שהזכרתי לעיל, ונדד לארץ איטליה, ושם שמע, שהרב המשביר בעצמו (הב"י) התעורר ע"ז הענין המועיל וכתב להמדפיסים אשר שם, שרצונו לשלוח קיצור מספרו הגדול להדפיס, והוא אשר קראו בשם „שלחן ערוך". ובשמעו

זאת, משך את ידו ממלאכתו זו, כי אמר שיהיה טרחו בחנם, „כי אם אחברנו לאחרים ודאי יהיה לספרו יד ושם גדול מאד, כי הוא בעל הבית בעצמו, יודע מוצאו ומבואיו, חדריו ועליותיו, ושלי כלא היה יהיה, ואם לעצמי אכתבנו, מדוע אטריח את עצמי חנם, אמרתי המשביר בעצמו יקצור יטחון ויאפה ויערוך שלחנו, אקוה לאל גם לי יהיה פת לאכול“. כן אמר בלבו, אולם כבוא הספר הזה לוויניציא וראהו, ראה, „כי קצור קצרה ידו בו מאד ולא יספיק כלל למעינים, כי יקראו בו כקורא בספר החתום וכחלום בלי פתרון וכאלו היה הכל הל"מ בלי שום טעם בצירוף. אז אמרתי מקום הנית לי הרב להתגדר בו, כי הוא המשיך וכתב רוב הדינים על פי דעת הרמב"ם ז"ל, מפני שנוהגין בו בארצות ישמעאל, אשר הוא הרב ב"י ז"ל היה מנהיגם בראשם, ובאלו הארצות ברוב אין נוהגין כן, אז אמרתי אשוב למלאכתי לכתוב ולבאר את הדינים הנוהגין באלו הארצות, אשכנז, פיהם, מעהרן, פולין, ורוסיא, ואגפיהן“. אולם בתוך כך, בעוד היותו בוויניציא, יצא הקול במחנה העברים, כי רבו הרמ"א נתעורר על הדרך הזה, אשר בחר לו הלבוש, לבאר כל מנהגי הארצות הנ"ל, אז חזר ומשך ידו שנית מהמלאכה הזאת, „כי הוא ז"ל היה רב מובהק וגדול לכל אחיו ואמרתי במקום גדולים לא אעמיד עצמי“, ובחר לו דרך אחרת, להתעסק בספרי מחקר וקבלה, ובעת ההיא חבר את ספריו במחקר על מורה נבוכים ועל הריקנאטי ופירושו על המזרחי, כי משך את ידו מדברי הלכה לדברי אגדה. אבל ברוב הימים — מספר הרב — כשנתפשטו בעולם „ספר הקיצורים אשר עשו בפסקי הדינים, אשר קראו שמו שלחן ערוך, וראיתי כי קצור קצרה ידם מאד, כי גם רבנו משה ז"ל הלך בעקבות ר"י קארו ז"ל, אלא שהוסיף מנהגי אלו הארצות הנ"ל, אז ראיתי ואמרתי, הנה עתה הגיע לי העת לחזור למלאכתי הראשונה, כי עדיין הניחו לי רבותי מקום להתגדר בו, כי הם לרוחב בינתם ובקאותם, שהיו בקיאים בכל שיטת הגמרא והפוסקים והיו גלויים להם טעמי כל דין ודין בע"פ, לא כתבו רק ראשי פרקים ופסקי הדינים בקיצור מופלג, כאלו היו כלם הל"מ בלא טעמים, אשר לא יגיע מזה תועלת מספיק רק להם ולאשר כגילם, והנה הם ערכו שלחנם בכל מיני מעדנים, כפרים עם נרדים, אך המאכלים כתפל מבלי מלח, ואף כי כל חכם לב אוכל יטעם כטעם הידוע להם, אבל לנו האביונים איך יטעם אוכל תפל מבלי מלח, כי א"א לדון בלי טעם כמו שא"א לאכול בלי מלח, ולא עוד אלא כי גם ע"י הטעמים

יוכר כל דין ודין יותר על בוריו וכו'. עוד קצרו הגאונים הנ"ל והשמיטו כמה דינים בשלחן ערוך שלהם וכו', ואולי היה זה לרוב פשיטתם בעיוניהם, אבל אין ג"ל להשמיט בעבור זה, כי דבר ברור הוא שמי שיקרא בספריהם ולא יקרא בטור עצמו או בספר ב"י עצמו, באורך הימים יהיו אותם הדברים כורים בעיני כל קורא, שלא ידע מהם דבר ולא יהיו מורגלים בפיו. ע"כ אמרתי הנה עתה הגיע לי עת דודים, לדבר ולחזור למלאכתי הראשונה, להעתיק כל דין ודין על בוריו, ושלא להשמיט שום דבר ממה שהשמיטו, ולגמור אותם בדקדוקיהם ובטעמיהם כאשר התחלתי, ויהיה ספרי זה כדבר הממוצע בין שני הקצוות, קצה אחד הוא החבור הגדול של הרב המשביר ז"ל, שעשה סביב הטור, שהוא ארוך הרבה, והקצה הב' הוא השו"ע של ב' הגדולים הנזכרים ז"ל, שהוא קצר מאד, וספרי זה הוא אמצעי ביניהם, יאריך במקום הצורך לטעמים ויקצר במקום הראוי, למען יספיק לכל מעיין בכל טעמי הדינין בקצרה"...

אלו תוכן דברי הלבוש בהקדמתו לספרו. מדבריו אלו אנו למדים את גודל ענותנותו של הרב המחבר הזה, עד כמה האמת היתה נר לרגליו, כי שתי פעמים פירש מעבודתו בשביל שחלק כבוד למוריו ונתן משפט הקדימה להב"י בעצמו, או כמו שהוא מכנה אותו: „הבעל הבית בעצמו“, ולרבו הרמ"א. באמרו, שבודאי יוציאו מת"י דבר יותר מתוקן ומשוכלל, אלא בראותו כי נכזבה מהם תוחלתו וכמליצת חז"ל: אין בעה"ב בעצמו יכול להוציא משם את כליו, אז ראה, כי הוא האדריכל האמן, ועליו מוטלת חובה לגשת אל המלאכה ולהציג על אשיות חורבותיו של בעה"ב את בנינו של עצמו, עפ"י אופיו ותוכנו שצייר הוא.

ב.

עתה נתבונן נא אל ספרו ונראה, אם קלע הוא בו אל המטרה אשר כוון עליה.

כבר הערנו בהצעת דברינו (פרק ב'), שהשו"ע, כפי שיצא בתמונתו הראשונה מת"י המחבר, היה כלי שלא נגמרה מלאכתו. מצד אחד יש לנו ספר הב"י, שיש בו אריכות וגלגולי דברים וקבוצות דעות שונות, שא"א לבוא מתוכם לידי מסקנא פסוקה וגמורה, ומצד השני — השו"ע, שהוא קבוצת פסקים קצרים וקטועים, כדברים למשה מסיני, בלי כל טעמים והוכחות ממקורם, ונוספה עליהם אח"ז עוד מלאכת הרמ"א, שבעצם סדר

השו"ע וסגנונו לא עשה כל שינוי, אלא שהוסיף עליהם הגהותיו, או יותר טוב, השגותיו, שזה, כמובן, עוד הוסיף ערבוב בדעת הלומד, כי לא ידע דעת מי לבחור ואיזה מהם יכשר. והן הן הדברים שנאמרו מפי הלבוש בהקדמתו, כי אף שמתחלה, בצאת הב"י לאור, שמחו עליו כל לומדי התורה, בחשבם שהוא ימלא להם מקום פוסק כללי, מפני שנכללו בו כל הדעות, אבל לכשהתבוננו בו ראו, כי דרכו היא דרך ארוכה מאד. וכמו"כ מצא, כי השו"ע, להיפך, הוא כ"תפל מבלי מלח", מפני שחסרו בו טעמי ההלכות, שרשיהם ומקורם ועל מה אדניהם הטבעו. וכדי להשלים את מלאכת השו"ע, דמנות את חסרונותיו ולעשותו לספר-עם באמת, נחנך היה אז: או לחבר את הב"י והשו"ע ביחד ולעשות משניהם ספר אחד, שאז יהיה ספר מיוחד הכולל פסקי ההלכות מוסברים ומבוארים עפ"י מקורם וטעמם, וכמובן, הדרך הזאת היא דרך קצרה; או להכניס את דברי הב"י בתוך השו"ע, כלומר, לבאר את דברי השו"ע הסתומים על פי מקורם בב"י ולעשות פירוש וביאור לו סביבו, שזו היא דרך ארוכה. הלבוש אחז בדרך הראשונה, והיא לחבר ספר מיוחד הכולל דברי הב"י והשו"ע ביחד, והיא היא כונתו באמרו, שספרו יהיה כדבר הממוצע בין שני הקצוות, קצה אחד הוא החיבור הגדול של הב"י, שהוא ארוך הרבה, והקצה הב' הוא השו"ע, שהוא קצר מאד, וספרו זה יהיה אמצעי ביניהם, כלומר, שהוא יחבר שניהם יחד. ואל מטרותיו, וזו נוכח דומר, שהגיע בע"ה הלבוש במלאכתו באמת על צד היותר טוב.

סדר הלבוש כך הוא: הוא סובב על סדר ד' חלקי השו"ע וסימניו, ולא נטה מסדרו החיצוני במאומה, אפילו בסעיפיו, להמעט או להוסיף במנינם או לשנותם, אלא בתוכנו הפנימי הוא נעלה עליו הרבה. במקום שבשו"ע נאמר כל דין ופסק הלכה בקיצור מוחלט, מרחיב הלבוש לבאר את שורש כל הלכה בטעמה ומקורה ומתחיל עפ"י רוב כל הלכה ממקורה בתורה, על דרך שעשה הרמב"ם ז"ל, והולך ומשלב בה מדברי חז"ל והחכמים הראשונים, ועל כל פסק הלכה הוא מראה פנים לתלמודו עפ"י ההגיון והסברה הישרה. לפעמים לא רחוקות אינו נמנע גם להראות טעם עפ"י דברי אגדה וקבלה ע"ד הרמז, ובכ"ז אינו נוטה מההלכה לדברי אגדה, כדי שלא יתרחק מטיפוסו הכללי, שהוא ספר של פסקי הלכות. את מחברי השו"ע אינו מזכיר עפ"י רוב, לאמור הב"י כתב כך והרמ"א כך, אלא מדבר בעדם, כאלו הם בעצמם מסדרים הדברים מפי הפוסקים שקדמום, כי בדרך כלל אינו מזכיר בחבורו דעות היחידים בשמותם, אלא מביאם סתם בשם "יש אומרים", כדרך שמובאים בשו"ע, אלא שבשו"ע נזכרה דעת היחיד בלי

טעמה, והלבוש מראה לה טעם, זולתי לעתים רחוקות מאד הוא מזכיר את שמות החכמים וכמו"כ את מחברי השו"ע, ועפ"י רוב עושה כן במקום שהוא חולק עליהם, אף שבכלל הוא מתרחק מאד מלפלפל בדברי הפוסקים שקדמוהו, זולת בשעת צורך גדול, כדי שלא יצא הספר מגדר פוסק לגדר ספר פלפולי. בנוגע להשגותיו של הרמ"א נהג בהן מנהג נפלא מאד, והוא שסדר אותן באופן כזה, שאינו ניכר שיצאו הדברים מפי איש אחר, וביותר מפי בר פלוגתיה של בעל השו"ע, כי הוא משלב את דברי הרמ"א בתוך דברי מהרי"ק וכורך אותם ביחד, כאלו שניהם מכוונים לדעת אחת, אלא כאיש הלומד פרקו ומראה פנים לתלמודו, אומר טעם של היתר ומראה לו פנים ואומר טעם של איסור ומראה לו פנים, ובכ"מ שמביא דעת יש מי שאומר מביא סברתה בצדה ולפעמים אינו מכריע כלל, אלא מניח את ההכרעה להמורה הלומד, אולם ברוב פעמים הוא המכריע בין הדעות החולקות ומוסיף עליהן את סברתו⁵.

במקום שהוא מזכיר את מחברי השו"ע, הוא נוהג כבוד בהרמ"א יותר מאשר בב"י. כנגד הב"י הוא בוטה לפעמים בטוים קשים כמו: „לא דק

5) כדי לתת מושג נאמן מסודר הלבוש וסגנונו, אציג פה לדוגמא סעיף אחד מהשו"ע ולעומתו הסעיף הזה מהלבוש (שאינו מצוי ביד כל אדם):

שו"ע. (הלכות שחיטה סי' א': מי הם הכשרים לשחוט ובו י"ד סעיפים.) (א') הכל שוחטין לכתחילה אפילו נשים. רמ"א. הג"ה. יש אומרים שאין להניח נשים לשחוט שכבר נהגו שלא לשחוט (אגור) וכן המנהג שאין הנשים שוחטות (עכ"ל הרמ"א). ועבדים וכל אדם אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט שלא יתעלף וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הלכות שחיטה מותר ליתן לו לכתחלה לשחוט ומותר לאכול משחיטתו, שרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מומחין ומוחזקין.

לבוש. הלכות שחיטה סי' א' ובו י"ד סעיפים: מי הם הכשרים לשחוט. (א'). מצות שחיטה היא מן התורה, דכתיב וזבחת מבקרך וגוי, וכן היה ועוף ילפינן מקרא לקמן סימן י"ג שצריכים שחיטה. אבל עקרי פרטי דיני הלכות שחיטה אינם מבוארים ולא מלומדים בתורה, אלא הם הלכה למשה מסיני, שכן כתוב, וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתך, דמשמע כאשר צויתך במקום אחר, והיכן צוהו על הוביחה, שהרי לא מצינו דיני שחיטה בהדיא בתורה במקום אחר, אלא ה"ק, כאשר צויתך על פה בסיני. והסכימו רוב הפוסקים מסברתם העצומה שרוב הרגילים לשחוט הם בחזקת בקיאים ומומחים בדיני שחיטה, דקים להו שאם לא כן לא היו מעיזים פניהם לשחוט ולהאכיל נבילות לאחרים, וגם הם מוחזקים שלא יתעלפו מחמת מורך לב בראותם הדם דניחוש שמא מתוך כך ישאו או ידרסו, לזה לא חיישינן, שרובם אינם מתעלפים, הילכך הכל שוחטין לכתחלה, ואפילו נשים ועבדים, וכל אדם הרוצה לשחוט מותר לכתחלה ליתן להם לשחוט ולאכול משחיטתן ואפילו אין מכירין אותם אם הם מומחין בהלכותיה או מוחזקים שלא יתעלפו. ומיהו כבר נתפשט המנהג שאין הנשים שוחטות, וטעמא ב"ל משום שרובן יש להן מורך לב ומתעלפות מראית הדם. — מתכמי הדורות האחרונים עשה הרב בעל התניא את השו"ע שלו כמתכונת הלבוש וסדרו עפ"י סגנונו ודרכו ומפני"כ הוא קל ונוח ללמוד, כפי שנראה להלן במקומו.

במשמעות הדברים "או"ח סימן ס"ח סעיף י"ז), "בעל השו"ע כתב בכאן...
ודבריו תמוהים בעיני" (שם סי"ט ובה"מ). ובנוגע להרמ"א הוא נזהר מלפגוע
בכבודו, אפילו במקום שהוא בא לחלוק עליו, ועפ"י רוב הוא נושא ונותן
בדבריו ומבקש לתת טעם להם (או"ח סי' כ"ז) וגם דוחק א"ע לישב דבריו,
אף שאין לשונו משמע כן (שם סי' רס"ג). ולפעמים הוא מביא לשון הרמ"א
בסתם מבלי חולק ומסיים, "עכ"ל מורי ז"ל", וזהו עפ"י רוב במקום שהרמ"א
מכריע עפ"י דעת עצמו והלבוש אינו חולק עליו (יו"ד סי' רצ"ג ובכ"מ).

בעל הלבוש לא הצטיין בחריפות וחיידוד התלמידים, ותכלית ריחוק
התרחק מדרך הפלפול והחריפות שנזאת נפשו⁶). אלא הוא היה בעל סברה
ישרה, בעל הגיון עמוק וזך השכל מאד. בנוגע לשיטת הלימוד שלו, לא
נוכל בכלל לחשוב אותו לבורא שיטה חדשה, ואף למחדש גדול בדברי הלכה,
כי כל דברי עצמו בהלכה אינם אלא ההכרעה בעלמא בין הפוסקים, אלא
עיקר ערכו בספרות ההלכה הוא הסדר שלו. כי הוא הביא סדר במבוכת
הפוסקים השונים והדעות המסוכסכות שבהשו"ע, ועליו נוכל לומר שהוא
עשה אזנים לתורת ההוראה והעמידה על עמודי ההגיון, והן הן גדולותיו.

תכונת נפשו, שנשקפה מתוך ספריו, היתה נעלה מאד, הוא היה בעל
מדות וענותן כהלל, ובכלל היה מיראי הוראה, ביחוד נגד רבותיו. כשנתמנה
לרב בק"ק לובלין, מצא שם את המקוה בחזקת פסולה לפי דעתו, והיה
לבו נוקפו מאד לפוסלה, כדי שלא להוציא לעז על רבותיו הגאונים, ר' שכנא
ומהרש"ף⁷). שישבו שם על כסא הרבנות ולא מיחו בזה, "ואיך אנכי הפעוט
אעמוד אחריהם לפסול אותה", ונדחק שם לישב המנהג עפ"י דברי הב"י,
ומסיים: "אע"פ שהם לא ראו את דברי הב"י, מפני שלא היה ביניהם⁸),
הלא גם להם היה לב כמהו וכלם מרועה אחד נתנו". לבסוף מצא עצה
לתקן המקוה באופן כזה, שיהיה שוה לשניהם ולא יהיה בולט כ"כ
השנוי מדעת רבותיו הנ"ל (יו"ד סי' קצ"ח). ודרך ענותנותו זה בולט בכל

(6) "ותלמוד היא סברת טעמי המשנה ופשטה, שהעמידו הרב על הדרך האמת והיושר
אליבא דהלכתא, לאפוקי רוב הלימוד שבזמן הוה, שאין כונת הרב לתלמוד עם התלמידים
האמת וגם התלמידים הבחורים אינם מבקשים ללמוד לקבל האמת, רק עיקר כונתו של
הרב והתלמיד על הפלפול שקורין חילוקים, שאין זה הרב נקרא רבו ולא התלמיד נקרא
תלמידו, כי זה אינו מביא לחי עוה"ב, ומי יתן שירחיקו ממנו וכמו שכבר גליתי
קלונם בהקדמתי לספרי זה" (יו"ד סי' רמ"ב).

(7) ביחוד הוא חולק כבוד גדול מאד לרבו מהרש"ל, וכשמזכירו מזכירו ביראת
הכבוד: "וכבר עמד מורנו ורבונו וגאוננו הגדול מוהר"ר שלמה לוריא ז"ל ובטל אותה
בכ"מ שהיה שם אב"ד... אבל לא השגיתו בו הקהלות" (או"ח סי' קל"ג).

(8) תמינה, הלא מהרש"ל ראה את הב"י בסוף ימיו! ואפשר שכוונתו להשו"ע וצ"ע.

מקום ומקום בספרו, ומפני זה מורגש בו רפיון כח מלהעמיד את ההלכה על בורית. ועפ"י רוב כח הפשרה וההכרעה בין הדעות מתגבר אצלו על דעתו העצמית, והוא מבטל את דעתו מפני דעת רבותיו.

בנוגע למנהגים, הנה בעיקר הדבר אחז בשיטת רבו הרמ"א, שהמנהג בעצמו יש לו כח ההלכה⁽⁹⁾, ובמקום שיש מנהג הוא מעמיד את דעתו אף נגד דעת רבותיו, למרות דרכו⁽¹⁰⁾. אולם בכ"ז התנגד מאד למנהגי שטות או במקום שלא מצא להמנהג טעם ידוע, מפני שהוא התנגד בטבעו בכלל להלכות יבשות שאין בהן טעם, ומפני זה אהב לחדור לתוך שורש המנהג לגלות מקורו, וכשהוא מוצא ששורש המנהג יוצא מתוך טעות או מתוך בורות, אז הוא מגלה קלונו ומלגלג עליו⁽¹¹⁾.

הקבלה היתה מוסכמת בעיניו כמו ההלכה. כמה דינים שלא מצא להם טעם בהלכה הוא מישבם עפ"י הקבלה⁽¹²⁾, ובחלק או"ח יש בו סימנים רבים של הלכות שהוא הולך ומבאר את כל דיניהם עם פירוטיותיהם ע"ד הקבלה. אולם כיוצא בזה גדולים בעיניו גם דברי חכמה להסמך עליהם את ההלכה, ובדורם חשבו את הקבלה לחלק מהחכמה⁽¹³⁾.

להיתר רבית התנגד מאד, כי, כפי הנראה מדבריו, היה העם פרוץ בזה בשעתו מאד, וגם המורים עזרו על ידו להמציא תחבולות שונות בדרך היתר, והוא התמרמר עליהם ומלגלג ואומר: „ואני תמה על אלו המשובשים...

(9) „וכתב מהרמ"א שנהגין כן, וכן נהגו רבותינו ז"ל, וא"כ כך הלכה" (או"ח סי' תקט"ו).

(10) „ותמיהני מאד על מורי מהרמא"י ז"ל שכתב... אבל שמעתי מכמה חונים קשישי שהיו בקיאים ומומחים במנהגים ולא הזכירוהו וגם כל הדפוסים הישנים מוכיחים שהמנהג כן הוא, ונ"ל שבסגנון זה ודאי מביאים ראיה על מנהגי זקנינו ז"ל" (או"ח סי' תפ"ז). ועוד (שם סי' ש"י): „כתב מורי מהרמא"י ז"ל... אבל לא ראיתי נוהגין". וכיוצא בזה הרבה.

(11) „רבים נוהגין שלא לזמן בבית עכו"ם, ולא נמצא למנהג זה לא סמך ולא ראיה, ומורי מהרמא"י ז"ל כתב טעם לזה, ואי לאו דמסתפינא אמינא דמנהג זה לאו מנהג וותיקים הוא ויען כי כ"פ שמעתי מפי הטועים... כאלו היה מאמר מפורסם בפיהם, ועיינתי כ"פ מאין יצא להם זה, ואמרתי אולי שתחלת התפשטות מנהג השטות הזה יצא להם מהרגל טעותם במאמר אחד שהיה מורגל בפיהם, והוא מאמר ריב"ל בביצה פ"ב: אין מומנין את העכו"ם ביו"ט שמא ירבה בשבילי, ונפל טעות בפיהם לומר, אין מומנין בבית העכו"ם, ולא סיימו המאמר בטעמו, ומוה נתפשט הטעות הזה" (או"ח סי' קצ"ג). ומוה נראה עד כמה לפי דעתו לפעמים משורש של טעות יצא מנהג ומתפשט אח"כ בין העם.

(12) „כ"ז לדין הפוסקים המפורסמים, אבל י"א עוד שע"פ קבלת הזהר וסודותיו, אשר לא היה מפורסם בזמן הפוסקים, אלא שנתגלה מקרוב, יש להחמיר. לפיכך אנו שוכניו בו יש לנו להחמיר כמותו" (או"ח סי' קע"ג).

(13) „אבל אומר אני אולי היה זה לבלתי עסקם בימיהם בספרי התבונה וחשבו... אבל לדידי נראה לי מתוך דברי התוכנים האלקיים בפשיטות...". (או"ח סי' רס"ז).

למה להם להאריך בשטרותיהם... לא היה להם לכתוב רק שטר קצר: פלוני קבל מפלוני ק' זהובים לשנה והתנה עמו שירויח בשנה זו מאתיים וככלות השנה ישלם לו הלוח מאה של הקרן ומאה של הרבית המכונה חצי ריוח... אבל עינינו רואות שכלם נכסיהם מתמוטטים באחריתם" (יו"ד סימן קס"ז).

ג.

מתכונת ספר הלבוש אנו למדים מה שהיה בלבו של אותו חכם, כי הוא בקש למלאות את המגרעות של השו"ע, כלומר, לתת לנו שו"ע שני, יותר שלם ומשוכלל, במקום השו"ע של מהר"י קארו. מובן ממילא, שכשיצא הספר הזה, קנה לו אוהבים רבים בין „המפסיקים", אשר חכו לקראת ספר כזה, ודחק את רגלי השו"ע מכל וכל, כי קבלו אותו במקום השו"ע, ובכמה מקומות קורין ספר הלבוש ולא השו"ע לגירסא, לפי שבס' הלבוש הדין יותר באורך ומלתא בטעמא (שה"ג ע' לבוש). גם חכמי ירושלים בחיי הגאון המחבר עשו חגורות למלבושיו והיו חוגרין א"ע בחוץ ללמוד בקביעות בכל יום בצאתם מביהכ"נ בחברות חבורה קדישא בתוך ספרו לבושים" (הקדמת „חגורת שמואל"). הנה רואים אנו שנתפשט הלבוש אף במקומו של הב"י, ובאמת נוכל לומר, כי אם ראוי היה אותו הדור להשתמש בספר שו"ע, הנה הלבוש הוא הספר המוכשר לכך ביותר, כי בבחינת שו"ע, בהוראה האמתית של המלה הזאת, אין לך ספר יותר מוכשר ומסוגל לתעודה זו מספר הלבוש, שהוא כולל כל חלקי ההוראה עם כל פרטי הדינים על פי טעמיהם ושרשיהם, הכל באר היטב, בסגנון קל ונוח מאד ובסדר יפה ונעים. הספר הזה אינו דורש כל באורים וכל הקדמות, אלא ראוי לעלות על שלחן כל איש יודע ספר ומורה תורה, למצוא בו כל הלכה שתבוא לידו, שרשה, טעמה וסוף המסקנא באופן ברור, ואין כל פלא כי בדור ההוא, דור של מפסיקים, דחה הספר הזה את השו"ע, ואלמלי זכה ספר הלבוש להתקבל באומה בדורות האחרונים, כמו שנתקבל בדור המחבר, היינו זוכים לשו"ע מתוקן ומשוכלל בהידורו, אלא שלא גרמה השעה, ובדורות הבאים נדחה ספר הלבוש מפני השו"ע.

בעל הלבוש היה יכול לפגוש מעצור על דרך התפשטות ספרו גם בחייו, ע"י איש שהתחרה לעשות כמתכונתו. וכך הוא מספר בהקדמתו השניה: לאחר שגמר שני החלקים הראשונים מספרו, הנקראים „לבוש חתכלת" ו„לבוש

החור", הכוללים כל הדינים שבספר אורח חיים, בא אליו חכם אחד, ר' יוסף הלבן שמו, ואמר לו, כי זה ימים רבים שנתן גם הוא לבו אל מלאכת כזאת, "למען רבים יחכמו ולא יקראו עוד בספר תורת ה', שהוא ספר שלחן הערוך, כקורא בספר החתום, בלי ידיעת שום טעם", וכאשר הראה לו את ספרו, ראה ששניהם לדבר אחד נתכוונו, ונשא ונתן עמו, מי ידחה מפני מי. אולם לכשהתבונן בעל הלבוש אל ספרו של החכם הנ"ל, ראה ונוכת, כי הלבוש שלו נעלה על הספר שהוא מכמה טעמים. ראשית, שהחכם ההוא לא סדר דבריו בספר מיוחד כספר הלבוש, אלא כתב אותם כביאור על השו"ע (כדרך שעשו מפרשי השו"ע אחריו); ושנית, שאינו מספיק בביאורי הטעמים על כל הדינים שבשו"ע, מפני שהוא לא כתב אלא הטעמים שמצא בב"י ולא עיין במקור ההלכה בתלמוד, ולפעמים השמיט כמה טעמים; משא"כ הלבוש, שהראה מקור כל הדינים בתלמוד ומקורות אחרים. ונשא ונתן עם החכם ההוא והראה לו על מגרעותיו, עד שהודה לדבריו ובטל את ספרו מפני ספר הלבוש (נסיון שלא הרבה מחכמי זמננו היו עומדים בו). אלא כדי שלא יהיה טרחו בחנם, בקש שיהיה גם חלקו עמו להשתתף בהדפסת ספר הלבוש ושיכניס בו את הדברים המחדשים ממנו ושהלבוש השמיטם, בתור הגהות לספרו. בעל הלבוש, כמובן, קבל את הצעתו ברצון, כדי שלא יהיה לו מתחרה כזה על דרכו, והכניס את הגהותיו לתוך ספרו על שמו של החכם ההוא. ומה שלא נתקבל הלבוש בין מורי ההוראה ולא ירש באמת את מקום השו"ע, כאשר היתה בכונת המחבר, למרות היותו מוכשר לכך, — הוא מפני דברים הרבה: ראשית, קמו עליו כל חכמי הדור תיכף לאחר מותו והשיגו עליו¹⁴) ולא רק מפרשי השו"ע, שכלם כמעט בקשו בכל עת מצוא עלילות

14) הגאון בעל משאת בנימין בן דורו אומר (בתשובה סימן ל"ב): אמנם הרב מו"ה מרדכי יפה גר"ו העתיק דין זה בספרו מתוך ספר ב"י, אבל אין ראיה ממנו, כי כן דרכו של חכם זה, שהוא מעתיק כל מה שנמצא בדברי האחרונים ואינו גותן לב אם הדבר ראוי הוא להעלות על הספר אם לאו עכ"ל. ביחוד מחו אותו מאה עוכלי תלמידי הסמ"ע, ואחד מהם הוא בעל מגיני שלמה בספרו פני יהושע ("א יוד") כותב שם: אין דרכי ללמוד בספר הלבוש ולפעמים שאני מעיין בו בדרך מקרה איני יכול לירד לסוף דעתו. ועוד שם ("א"ח סי' י"ח) ומה שהקשית על מו"ה מרדכי יפה ז"ל כו' הנה אהובי אין מדרכי ללמוד בספרו כלל, כי אני מתלמידי הגאון מו"ר בעל הסמ"ע ז"ל שהשרישני שלא לפסוק אחריו מטעמים נכונים שכתב בהקדמת הסמ"ע, ואל אלקים הוא יודע כי יש לי עליו השגות למאות אלא שאין רצוני להשיג עליו. ועוד שם סי' ח': אם יש אל מע"כ שום דבר אל תטריחני בדברי החכם ז"ל כי איני כדאי להשיב עליו ואין אדם שליט ברוח כו' ובכל פעם שאני רואה דבריו (של הלבוש) נולדים לי ספקות הרבה בדבריו שאיני מבינם לאשוריהם כו'. ועי' עוד שם סי' ט' ובכל תשובותיו שהוא "תמה עליו מאד".

להתנפל על הלבוש ולהרוס את כל דבריו, אלא אפילו חכמים אחרים שדבר לא היה להם עם השו"ע ביחס ישר, כמו התו"ט ואחרים, עשו ספרי השגות מיוחדות על הלבוש, לבטל אותו ולהשפיל את ערכו. לפי דעתם רבו בספר הלבוש השגות, מפני שחבר אותו בגוף ולא היו לו כל הספרים הנדרשים לחבור כזה, ומפני כן לא כוון להלכה היטב, במקום שהוא מכריע, וגם מפני שהוא אהב את ההכרעה, בשביל שלא רצה לעזוב את ההלכה סתומה, הכריע לרוב עפ"י שיקול דעתו, מבלי להשגיח על דעת הפוסקים הראשונים. והנה אין לי להכניס ראשי בין הרים גדולים, אם באמת יש בו מגרעות הרבה בדברי הלכה או לא. כי חכמי הדורות האחרונים, כמו בעל אליה רבה וחגורת שמואל ועוד, לחמו בעד דעותיו במקום שחלקו עליו האחרונים והחזירו לו את כבודו הראוי¹⁵), וגם דברו קשות נגד מתנגדיו. אולם איך שיהיה, אם אפילו נניח שיש בו באמת הרבה שגגות, אין כדאי בכ"ז בשביל כך לדחותו כל עיקר, כי איזה ספר נקה משגיאות? והשו"ע בעצמו האם לא רבו חבריו ומפרשיו להשיג עליו? אלא לא זוהי הסבה האמתית, כ"א עלינו לחפש, יותר עמוק בתולדות ספרות השו"ע של הזמן ההוא. לפי דעתנו, אחת מהסבות שגרמו לו להלבוש שישתקע ולא יתקבל בעולם — הוא מה שהמחבר היה בארץ פולין, ובמדינה ההיא היתה באותה שעה ההרחבה, לא שעת ההפסקה, ואין לך ספר יותר נאות למפסיקים כספר הלבוש, שאינו מניח אחריו מקום לחכמים להתגדר בו. והא ראינו, שבארץ ישראל, ששם היתה אז עמידה ופסיקה להתורה, שם נתקבל הלבוש ברצון והיו לומדים בו בחבורות בקביעות, כמו שהבאנו לעיל. ועוד זאת, כי להלבוש היו אותם המתנגדים בעצמם שהיו להשו"ע, ואע"פ ששונה הוא הלבוש הרבה מהשו"ע בסגנונו ובסדורו החיצוני, הנה בנוגע לתוכנו הפנימי אינו משונה ממנו, כי בעיקרו לא התנגד ליסודותיו של השו"ע, להעמיד את ההוראה על הכרעת הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש, וגם כלל בתוכו את שיטת הרמ"א בנוגע למנהגים והפסד מרובה וכדומה, ולא עוד אלא שהוא היה הראשון שנתן להשגותיו של הרמ"א תכונת מלואים והוספות להשו"ע, לא כמו שהיה מתחלתו בתור השגות בצדו, מפני שכלל את דברי הרמ"א בתוך דברי הב"י, כמו שהבאנו לעיל, והשתדל לאחז את הקרע שביניהם, ועי"ז נתן להשו"ע תמונה יותר שלמה, ומפני כן מי שהתנגד לשיטת השו"ע ולתכונתו היה צריך להתנגד גם להלבוש, והמרחיבים מצאו מקום בצדק להתנגד אליו עוד יותר מאשר לספר השו"ע

15 רבים מגדולי האחרונים חזרו להשתמש בהלבוש, ואחד מהם הוא בעל 'ברכת המים' שנשתמש בהלבוש הרבה, ובכ"מ שמוזכר את השו"ע מוזכר בצדו את הלבוש.